

pa i na religioznom planu. Za razliku od Europe gdje opada pripadnost crkvenim zajednicama i gdje se pripadnost Crkvi doživljava počesto kao ograničavanje vlastite autonomije u SAD-u je postalo normalno i društveno poželjno biti članom neke crkvene zajednice, iako je u američkom ustavu od početka naglašena odvojenost vjere i države, što je jedna od razlika između europskog i američkog kršćanstva u razumijevanju vjere i njezine uloge u društvu i u životu pojedinca (str. 84).

Mislim da Kaufmann pretjeruje kad drži da je glavni razlog opadanja konfesionalne pripadnosti "nestanak državne norme pripadnosti Crkvi" (str. 79).

Što se tiče budućnosti kršćanstva što i naslov knjige sugerira, autor ipak ne daje prognoze, jer je to posao proroka, a ne sociologa kao što je Kaufmann. On konstatira da su mnoge vrednote kršćanstva ušle u kulturu i uopće u društveni život tako da su one postale opće dobro i danas i ne slove kao posebno kršćanske ili crkvene vrednote (str. 68-69). Tako se djelovanje Crkve sve više ograničava i ona se treba baviti čisto crkvenim zadaćama.

Autor ne preže od toga da bude bolno iskren, znanstveno neutralan što nježnije vjerničke uši može zasmetati. Ima više smionih i diskutabilnih izričaja i teza kao npr. visok stupanj organizacije Crkava danas je postao škodljiv društvenom posredovanju vjere (str. 94), da je Rimski Crkva pretjerala u centraliziranju (str. 31), da je rimska dogmatika jedna između ostalih kršćanskih tradicija. Ne malo iznenaduje kad autor stavlja pod navodnike ili tzv. Duha Svetoga (str. 17, 23, 31).

Kaufmann tvrdi da unatoč krizi institucionalnog kršćanstva ipak ono nema ozbiljne konkurencije "u drugim religioznim

obicima kulta i tumačenju života jer nove religiozne forme kulta samo rijetko dosežu razinu kulturalnog izazova" (str. 91). I Kaufmann je pristalica Rahnerova već poodavnog "proroštva" da: "Pobožni čovjek su-trašnjice bit će 'mističar', netko tko je nešto 'iskusio' ili ga više neće biti" (str. 97).

Franjo Topić

Službeni odnosi Katoličke i Pravoslavne Crkve 1960.-2000.

Niko IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti. Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne Crkve s popratnom komentarima*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2003., 266 str.

Radujem se što ovu knjigu predstavljamo u Tjednu molitava za jedinstvo kršćana ove 2004. god.,¹ jer, na žalost, mi katolici i pravoslavci ovoga grada nismo ove godine priredili ništa zajedničko da sebi i drugima pokažemo kako nam je stalo do međusobnog razumijevanja i produbljivanja onoga što nam je zajedničko. Što knjiga sadrži? Koje su joj odlike u odnosu na slične knjige R. Perića iz 1993. god. te R. Miza iz 2001. god.?

Iz podnaslova je razvidno da se profesor Ikić kao katolik bavi ekumenskim odnosima katolika s pravoslavicima te namjerno izostavlja odnose s anglikancima, evangelicima i starokatolicima. Knjiga je svojevrsni nastavak njegovog dosadašnjeg rada, jer je na Teološkom fakultetu u Beču magistrirao 1984. god. radnjom o Srpskoj pravoslavnoj Crkvi te doktorirao 1988. god. disertacijom

¹ Priredeno kao izlaganje na predavljanju u Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji u Sarajevu, 22. siječnja 2004.

o grkokatoličkoj eparhiji u Križevcima. Autor je podijelio grad u pet dijelova:

1. Teološka dijagnoza ekumenskog stanja (str. 17-61);
2. Dokumenti ekskomunikacije 1054. te ukinuća 1965. (str. 65-88);
3. Službeni dokumenti katolika i pravoslavaca o međusobnim odnosima od oko 1960. do 2000. (str. 89-164);
4. Susreti Pape i ekumenskog patrijarha 1964.-1995. te članova Mješovite komisije 1980.-2000. (str. 166-230);
5. Ekumenski događaji u Jugoslaviji te posebno u BiH od 1964. do 2000. (str. 231-249).

Za odnose među pravoslavnim Srbima i katoličkim Hrvatima u bivšoj Jugoslaviji i sadašnjoj BiH autor kaže da se nikada nisu uspjeli "osloboditi političkih primjesa" (str. 27). Široko analizira ekleziologiju Justina Popovića koji Europu naziva "belom demonijom", papu optužuje da hlepi za vlašću a definiranje dogme o nezabludivosti zove dogmatizacijom humanizma. Ipak, u Srpskoj pravoslavnoj Crkvi bilo je i ima episkopa i teologa otvorenih za ekumenizam. Raduje se što su katolički biskupi bivše Jugoslavije pastirskim pismom o duhovnom ekumenizmu 1974. god. pokušali provesti među svećenike i vjernike smjernice Drugog vatikanskog sabora, ali s tugom ustanovljuje da je od osam preporuka zaživjela samo ona o tjednu molitava za jedinstvo, i to djelomično. Pri kratkom prikazivanju devet susreta katoličkih i pravoslavnih profesora teologije od 1974. do 1990. god. predlaže da se oni ožive te ističe da bi Sarajevo bilo za to najpovoljnije jer su "ovdje obadvije tradicije kod kuće" (str. 57). Pri tome "naš put ekumenskog dijaloga mora biti dovoljno crkven, elastičan, otvoren, a mi ponizni i strpljivi" (str. 59).

Nama danas izgleda smiješan popis od 22 "latinska krivovjerja" iz 9. st. koji se pripisuje Fociju (str. 67-69) a pokazuje da je do razdvajanja istočne i zapadne Crkve došlo u srcima i glavama ljudi već prije službenog i obostranog izopćenja 1054. god. Razlike su napuhivali jedni i drugi tako da je službeni raskid posljedica duhovnog otuđivanja kroz prethodna stoljeća. Iz zajedničkih izjava Pavla VI. i Atenagore I. od 7. prosinca 1965. kojima se bule međusobnog izopćenja proglašavaju ništavnima, potresna je želja obojice vjerskih poglavara da ekskomunikaciju "iščupaju" iz sjećanja Crkve (str. 80, 82).

Naš autor s pravom ističe da je kod katolika došlo do pozitivnog vrednovanja ekumenskih napora na Drugom vatikanskom saboru te u tu svrhu donosi niz citata iz dokumenata o Crkvi (LG), ekumenizmu (UR) i poslijesaborskih ekumenskih direktorija. Žali što kod klera i vjernika "nije u punoj mjeri kod nas recipirana" ekumenska enciklika Ivana Pavla II. *Ut unum sint* iz 1995. god. U njoj Papa potiče i na priznavanje "grijeha struktura" te uočava problem "suprotnosti vjere", tj. činjenicu da se razdvojeni kršćani pozivaju na svoju vjeru pri ustrajavanju u razlikama. Ujedno potiče da tome problemu pristupamo "iskrenim duhom bratske ljubavi, poštovanjem zah-tjeva vlastite savjesti i savjesti bližnjega, s dubokom poniznošću i ljubavlju prema istini" (br. 39). Našem autoru nije promaklo da Papa potiče na zbližavanje kršćana radi zajedničkog zalaganja za istinu, pravdu, mir i slobodu.

Istinsku novost u teološkoj literaturi na hrvatskom sačinjava dio knjige u kojem je donesen pregled pravoslavnih dokumenata o zbližavanju razdvojenih kršćana, od 1920. do 2000. god. (str. 126-164). Cari-gradski patrijarh Joakim III. uputio je 1920. god. ekumensku encikliku svim pravoslav-

nim Crkvama s pozivom na bolju međusobnu suradnju i otvaranje prema drugima. U Moskvi je 1948. god. održan susret pravoslavnih predstavnika iz zemalja u raljama komunizma, gdje su osudene "sve neistine papizma" te navodni poticaji Vatikana na novi rat. Očito je da su episkopi i teolozi morali odglasati sve što su pripremili komunistički agenti. Tri svepravoslavne konferencije održane na otoku Rodu 1961., 1963., 1964. god. te niz teoloških susreta bavili su se pitanjem ekumenizma. Predstojnici pravoslavnih Crkava u pisanoj poruci sa svoga susreta u Carigradu 15. ožujka 1992. zauzeli su stav prema nekim problemima pravoslavnog kršćanstva i svijeta. Jedan od njih je da se nakon pada kaomunizma "tradicionalno pravoslavne zemlje smatraju misijskim područjem, te se tamo izgrađuju misionarske mreže i provodi se svim sredstvima prozelitizam" (str. 141). Daljnji je "najnoviji razvoj u okviru ekumenskog pokreta, kao što su redenje žena za prezbitere i upotreba feminističkog rječnika u odnosu na Boga, koji stvara ozbiljne prepreke na putu ponovne uspostave jedinstva" (str. 142). Rat u Jugoslaviji između Srba i Hrvata nazvan je bratoubilačkim a katolički biskupi pozvani da sprječavaju "zloporabu vjerskih osjećaja u političke svrhe" (str. 143).

Najvrednijim pravoslavnim dokumentom u knjizi smatram "Temeljna načela o odnosima Ruske pravoslavne crkve prema kršćanskim konfesijama" od 14. kolovoza 2000. (str. 147-161), koji je naš autor skiniuo s web-stranice Ruske Crkve u autoriziranom prijevodu na engleski. U njemu se iz činjenice da izopćeni nisu ponovo krštavani prilikom prijema u Crkvu izvlači zaključak da odvojeni kršćani zadržavaju određeni 'pečat' pripadnosti Narodu Božjem. U pozivu da se prošlost ne idealizira niti ignoriraju tragični nedostaci i propusti, dokument stavlja za uzor samokritičnost kod cr-

kvenih otaca (str. 152). Suprotstavlja se mišljenju nekih (očito protestanata) koji smatraju da "usprkos povijesnim podjelama nije narušeno bitno i duboko jedinstvo" ili podjele svode samo na neteološke čimbenike: "Podjela kršćanstva je podjela u iskustvu vjere, ne samo u doktrinalnim formulacijama" (str. 154). Ruski episkopi i teolozi iskreno vjeruju da je "samo naša istočna Pravoslavna Crkva očuvala netaknut i cjelovit Kristov zalog, da je ona sada univerzalna Crkva" (str. 156). Ostaju otvoreni za ekumensku suradnju te se u ime svoje vjere suprotstavljaju pravilu da bi mišljenje većine na ekumenskim susretima trebalo obvezivati sve članove različitih Crkava. Spremni su na socijalnu suradnju s drugima, ali traže "obustavljanje prozelitizma na kanonskom teritoriju Ruske pravoslavne crkve" (str. 159). Osobito im teško pada što neki zapadni misionari materijalnim pomažanjem "kradu" vjernike. Traže, međutim, od svojih vjernika da u svjedočenju Istine ne vrijedaju nepravoslavne kršćane.

Ivan Pavao II. i ekumenski patrijarh Demetrios I. osnovali su 30. studenog 1979. međunarodnu Katoličko-pravoslavnu komisiju za proučavanje zajedničkih i spornih stavova. Ta je komisija od 1980. do 2000. god. održala osam plenarnih zasjedanja na kojima je usvajala zajednička priopćenja ili brižno izradene dokumente (180-230). Trebalo je puno vjerničke poniznosti i strpljivosti da službeno imenovani biskupi i teolozi usvoje metodu i plan rada. U Münchenu je 1982. god. usvojen dokument "Otajstvo Crkve i euharistije u svjetlu Presvetog Trojstva", u kojemu je istaknuto da je "biskupija zajedništvo euharistijskih zajednica" (str. 190). U Bariju je 1987. god. usvojen dokument "Vjera, sakramenti i jedinstvo Crkve". Padom Berlinskog zida 1989. god. i raspadom komunističkih režima nastala je

mogućnost ulaska zapadnih i istočnjačkih vjerovjesnika na 'kanonsko područje' pravoslavnih Crkava. Uz to su grkokatolici, kojima su staljinstički režimi zabranili djelovanje a njihove crkve predali pravoslavcima u vlasništvo, počeli ponegdje preotimati svoje crkve. To je dovelo do zategnutosti među pravoslavnim, katolicima i reformiranim kršćanima. Od 1990. do 2000. god. Komisija se bavila tim problemima i na kraju se skoro ugasila zbog toga, jer na posljednji susret nisu došli svi pravoslavci koji su trebali doći te nisu mogli biti usvojeni nikakvi dokumenti.²

Medu perspektivna ekumenska zbivanja na tlu bivše Jugoslavije Ikić ubraja devet međufakultetskih simpozija koje su organizirali profesori teoloških fakulteta u Beogradu, Ljubljani i Zagrebu od 1974. do 1990. god. te donosi pregled tema koje su bile obrađivane (237-244). Fakulteti su se izmjenjivali u ulozi glavnog organizatora koji je ujedno bio zadužen da u obliku knjige objavi sva predavanja. God. 1990. organizator je bio Teološki fakultet SPC, unatoč prijedlogu KBF-a iz Zagreba da se susret odgodi zbog proglasa pravoslavnih episkopa i svećenika Republike Hrvatske od 13. rujna te godine. Slovenci su se odazvali pa je simpozij ipak održan, ali je bio posljednji.

Na kraju je autor uvrstio priopćenja s tri susreta pravoslavnih episkopa i katoličkih biskupa u državi BiH, na kojima je izražavana spremnost na međusobno uvažavanje i pomaganje pri liječenju ratnih rana, ali se nije išlo dalje od svećarskih izjava. Podržava-

vam autorovo uvrštavanje ovih tekstova, jer su bolji i čisto svećarski nego nikakvi susreti vjerskih poglavara u ovoj državi.

Autor više puta upućuje na srodne knjige Ratka Perića³ i Romana Miza.⁴ Prvi donosi u jednom svesku svoje ekumenske članke objavljivanje u hrvatskim teološkim časopisima od 1976. do 1992. god. (uz 4 nova rada) a drugi uvod u ekumensku teologiju za svećenike i laike koji žele ekumenski djelovati. Ikićeva knjiga je dobra dopuna ovih dviju, osobito stoga što donosi dosada najopširniji pregled pravoslavnih ekumenskih dokumenata i događaja. Katoličko-pravoslavni ekumenski dokumenti i događaji su tako brojni posljednjih pedesetak godina da bi trebalo nekoliko svezaka za tiskanje cjelovitih tekstova. Ikić je sažimanjem vjerno prepričao većinu dokumenata, a neke djelomično ili cjelovito naveo. Ova sposobnost vjernog prepričavanja važna je odlika njegova pisanja, a u bilješkama ispod crte pojasnio je povijest i zgusnute izraze pojedinih dokumenata. Dakako da knjiga sadrži tiskarskih i stvarnih pogrešaka kao svako ljudsko djelo, te osobito tudica i germanizama, ali je ona izvrstan prilog ekumenskoj literaturi na hrvatskom. Profesoru Ikiću čestitam što nastavlja baviti se ekumenizmom, iako od povratka iz Beča na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji ne predaje ekumensku ni istočnu teologiju, jer te traktate drže profesori Perić i Vukšić.

Mato Zovkić

² Susret je održan od 9. do 19. srpnja 2000. u Baltimoru. Usp. izvještaj i komentar R. PERIĆA u *Glasi Koncila 2000.*, br. 32, str. 8 te 2001., br. 4, str. 2. Također njegov članak: "O kršćanskim 'ekumenizmima'", u: *Vrhbosnensia*, VI (1/2002), 219-230.

³ R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, Crkva na kamenu, Mostar 1993., 361 str.

⁴ R. MIZ, *Uvod u teologiju ekumenizma. Nacrt udžbenika*, Izd. Grkokatolička parohija Sv. Ap. Pavla u Novom Sadu, Veternik 2001., 375 str.